

роботу” На підставі цих страшних звинувачень його засудили до розстрілу. Ввечері цього ж дня вирок був виконаний.

У травні 1957 р. А. А. Хвиля повністю реабілітований. Цікаво відзначити, що всі його слідчі — колишні працівники НКВС Ушаков, Ніколаєв, Лулов і Герзон були засуджені за фальсифікацію слідчих справ, крім того, при перевірці справи прокуратурою України ще 1956 р. було встановлено, що “слідство проведено з порушенням законності”, тобто у в'язниці Андрія Хвилю катували.

Так трагічно обірвалося життя Андрія Олінтера-Хвилі — людини, безперечно, талановитої і суперечливої, обдарованої і неординарної, яка була одним із керівників культурного будівництва на Україні, певною

мірою визначала всі ті успіхи й прорахунки, досягнення і трагедії у розвитку нашої національної культури, у розквіті та загибелі української “відродження” 20-х років.

Його ім'я, книги, виступи, статті, погляди й міркування мають належати історії. Належати, незважаючи на наші сьогоднішні оцінки та вподобання, на наше ставлення до нього і йому подібних людей. Бо з книги історії, що є, як казали стародавні мудреці арабського Сходу, книгою самого життя, не можна вирвати жодної сторінки, якщо не хочеш втратити якусь сторінку в майбутньому. Так само не можна вифарбувати будь-яку людину лише в один білий або лише в один чорний колір.

Київ

Із книги “Репресоване
“Відродження” — К., 1993.

Любомир Винар

УКРАЇНА ЯК ПРЯМИЙ СПАДКОЄМЕЦЬ ЕТНОДЕРЖАВНОСТІ КНЯЖОГО КИЄВА

(Нова історична схема історії України Михайла Грушевського)

Літературно-національне відродження українства в ХХ стол., поставило перед українськими істориками завдання створити нову синтезу історії українського народу. Попередники Грушевського — М. Костомаров, М. Максимович, П. Куліш, М. Драгоманов, В. Антонович та інші історики досліджували в умовах царської цензури окремі періоди історії України і видавали важливий архівний матеріал.

Проте, як писав О. Гермайзе, “український елемент” у попередніх дослідників був обережно прихований і затемнений з причин політично-цензурного переслідування. Отже, вони могли лише збирати “цеглини” для майбутньої будови історії України. Про це виразно пише Грушевський в “Автобіографії” 1905 року: “найвидатніші репрезентанти української історіографії старшої генерації тоді ще уважали се річею, для якої час ще не настав...” (стор. 9). Це завдання блискуче виконав Михайло Грушевський, який дав в “Історії України-Руси” та в інших історичних нарисах України першу наукову синтезу українського історичного процесу, основу на новій схемі історії України.

Через шість років появи першого тому “Історії України-Руси” в 1896 р. Грушевський опублікував статтю “Звичайна схема “руської” історії й справа раціонального укладу історії східного селянства” на сторінках “Сборника статей по словянове-

денню” за редакцією акад. В. Ламанського (СПб., Императорская академия наук, 1904, стор. 298—304)*, в якій виступив з критикою російської схеми історії східноєвропейських народів (українців, білорусів, росіян), виказуючи її тенденційність і фальшиву інтерпретацію російських істориків історії України, зокрема середньовічного періоду української держави (Київська Русь, Галицько-Волинське князівство). Він відкинув гіпотези російських істориків (Карамзін, Соловйов, Ключевський та ін.), які пропагували в імперській російській історіографії концепції “общерусской” історії, народности, культури і держави, які заперечували існування і історичний розвиток українського народу і в своїх наукових працях, зокрема ІУР**, доказав їхню необґрунтованість. Рівночасно історик чітко встановив періодизацію українського історичного процесу, його термінологію і ствердив, що пов'язання Київської княжої держави з Володимиро-московським

* Статтю Грушевського передруковано як додаток до моєї праці “Найвидатніший історик Михайло Грушевський”. Силуети епох, Дрогобич, Українське Історичне Товариство ім. М. Грушевського. Галицький осередок в-ва “Відродження”, 1992, стор. 168—175. Далі цитую за цим виданням, як “Звичайна схема...”

** В “Історії України-Руси” Далі: ІУР.

Концерт капели бандуристок "Галичанка",
м. Львів.

князівством XIII і XIV стол. не видержує наукової критики і спричинюється до фальсифікації української і взагалі східноєвропейської історії. Ми знаємо, писав Грушевський, що Київська держава, її право, культура були утвором одної народності, українсько-руської, Володимиро-московська — другої — великоруської" ("Звичайна схема...", стор. 169). Київський період української держави перейшов у галицько-волинський, а не володимиро-московський, і тому московська держава не була "спадкоємницею, ані наступницею Київської, вона виросла на своїм корені і відносини до неї Київської можна б скоріше прирівняти, напр. до відносин Римської держави до її гальських провінцій, а не переємства двох періодів у політичній і культурній житті Франції" (Там же, стор. 170). Відносно культурно-історичного процесу історик на основі джерельної аналізи стверджує, що культура XI—XII вв., була українською... Відтинати її від пізнішої галицько-волинської, а пришивати під назвою "общеруської" знову таки до "руської"-великоруської, це завжди останеться операцією не науковою і науковим інтересам противною"¹. Саме на основі російської схеми середньовічного розвитку українського народу заперечено, як також зігноровано існування староукраїнської культури — це була інтегральна частина т. зв. "древнорусского народу" і "древнорусской культуры" неіснуючої в XI стол. Росії. Так рання українська історія і культура стали "власністю" російської історії"²

Грушевський доказав тяглість і нерозривність українського історичного процесу, який охоплював цілість діяння і життя українського народу на всій його території від ранньої історії України до доби Грушевського. Також він уживає назву "український" до усіх періодів історії України, подібно, як це зустрічаємо в інших історіях (напр., Польща, Німеччина, Франція і т. д.). Тому свою монументальну працю називає "Історія України-Руси" і тим самим пов'язує нову і стару назву України.

Періодизацію історії України і термінологію прийняла Українська наукова історіографія, за винятком радянської партійної історіографії, яка намагалася підважити і розбити цю схему, як і взагалі головні історичні концепції історика. Радянські борзописці-партісторики зводили безперервну боротьбу з історичною схемою Грушевського, називаючи її творця "буржуазним націоналістом" і "головним фальсифікатором історії України" Проте розпалася "імперія зла", і тепер схема Грушевського, з доповненням, знову ж стає науковою схемою української національної історіографії.

Цікаво згадати оцінку схеми Грушевського видатними істориками, які не були його приятелями і прихильниками. Наприклад, акад. Д. Багалій писав: "Я властиво визнаю схему М. С. Грушевського за правильну щодо української історії: вона правильна і з теоретичного і практичного боку, бо український народ жив своїм історичним

*Шевченків дуб у селі Мар'янівці.
Кадр з фільму "Земля, яку сходить Тарас", 1964.
Фільм створений працівниками Інституту ім. М. Т. Рильського
НАН України.*

життям більш, як тисячоліття, здобув собі власну територію, витратив колосальну енергію, щоб її охороняти та нею користуватися, утворив за цей час націю"³ Дмитро Дорошенко, представник т. зв. "державницької школи" укр. історіографії, писав, що головною заслугою Грушевського перед українською історіографією є те, що "він урунтував і провадив в учений ужиток схему української історії на цілм просторі його життя"⁴

Провідні ідеї творчості М. Грушевського

Сьогодні, з відродженням української державності і української національної культури, історична схема і історіографічна спадщина Грушевського, набирає спеціальної важливості і актуальності в розвитку української історіографії, культури і українознавчих дисциплін і взагалі закріпленні української державності. Можна лише привітати перевидання "Української історії України-Руси" і "Історії української літератури" М. Грушевського у Києві і виготовлення англійського перекладу цієї унікальної історії Канадським інститутом українських студій при Албертському університеті. Це наглядно свідчить про актуальність історичної спадщини. Цього лише не можуть розуміти дослідники, які досліджують спадщину історика не на основі наукової методології, але через ідеологічні, вузькі окуляри, які не дозволяють їм об'єктивно проаналізувати провідні ідеї

творчості Грушевського. Завдання істориків є проаналізувати і зрозуміти вагу історіографічних і історіософічних концепцій історика.

Основні засади діяльності і творчості Грушевського на тлі його доби:

1. Дослідження історичного розвитку східноєвропейських народів повинно базуватися на студії історії народу в її "генетичнім переємстві", себто від початку до найновішого періоду його історичного існування. Отже йдеться про окрему національну історію України, Білорусі, Росії і інших народів.

2. Концепції російських істориків про т. зв. "общерусську історію", не є науковими і їх треба відкинути.

3. Київська княжа держава, право, культура були витвором українського народу. Тому можна і треба уживати терміну українська Київська середньовічна держава.

Концепцію про український історичний процес треба прикладати до усіх державних і недержавних періодів історичного розвитку українського народу.

4. У своїх творах історик аналізував усі етапи розвитку українського народу і доказав безперервність українського історичного процесу від ранньої доби, через українське середньовіччя до доби Козацько-гетьманської держави аж до найновішого періоду національного відродження в XIX ст. і українського державного відродження в 20-му (створення Української Народної Республіки в 1917/18 рр. і інших

державних українських формацій). Цементом безперервності українського історичного процесу є український народ без огляду на різні історичні катаклізми. Тому у центрі історичного процесу Грушевський ставить український народ, як етнологічно-історичну цілість.

5. Історичний процес охоплює цілість діяння і життя українського народу в його державних і бездержавних періодах існування на всій його території в контексті політичного, культурного, релігійного, суспільно-економічного і правного розвитку. Саме в Гур Грушевський на широкому полотні історичних подій наголосив ці інтегральні частини українського історичного процесу у формі історичної аналізи і синтези.

6. Концепція свободаризму, цебто змагання українського народу за свободу і незалежність, є центральною ідеєю творчості Грушевського. Він наголошує змагання українського народу до свободи і волі в політично-державному, культурному і суспільно-економічному аспектах.

7. Як народник і державник Грушевський наголошував роллю народу в державотворенні. Без національної свідомості, народних мас, неможливий його політичний і культурний розвиток, неможливо реалізувати державний постулат нації. Наголос на роллю українського селянства і робітництва, творчої інтелігенції в державному будівництві є актуальним і в сучасному етапі державного будівництва. Отже ідея народу становить одну з головних історіософічних концепцій історика.

8. Ідея української державности становить головну історіографічну і політичну концепцію Грушевського. Ця концепція пов'язана з федералістичною формою української державности, що була притаманна Козацько-гетьманській державі (Б. Хмельницький, І. Виговський, І. Мазепа та ін.) — це концепції, вживаючи термін Грушевського, "Старої України" Концепцію державного федералізму Грушевський пов'язував з ідеологією Кирило-Методівського Братства. Починаючи від Б. Хмельницького, протягом довгих років Грушевський перший зреалізував ідею державного суверенітету української нації проголосивши у четвертому Універсалі Українську незалежну республіку і закріпивши її Конституцію УНР в 1918 р. Важливо підкреслити, що ідея народництва і концепція державної автономії і федералізму, шляхом еволюції, завдяки Грушевському зреалізувалася у проголошенні незалежної української демократичної держави в 1918 р. Згодом він наголошував потребу до світової федерації незалежних держав.

9. Концепція території або єдності українських земель є черговою провідною ідеєю Грушевського. Він уважає, що в історії кожного народу домінують дві творчі сили: "народність і територія зустрілися саме на порозі історичного життя нашого народу і утворили першу підставу його розвою. Навіть в пізніших... стадіях народнього життя оба ці елементи є діяльними творчими силами — територія так само, як народність" (Історія України-Руси, т. 1, стор. 8). Концепція єдності і соборности українських земель природньо лучиться з його концепцією державности і концепції території.

Ці головні ідеї Грушевського розвиваються у праці "Михайло Грушевський в українській і світовій історії" (Нью Йорк—Київ, 1993).

Тут ще раз бажаю підкреслити, що провідні ідеї-концепції історичної і політологічної творчості М. Грушевського можна охопити такою формулою: народ, територія, влада, державність в контексті українського і світового історичного процесів.

Україна відзначила 130-ліття народження М. Грушевського у переломовий час державного будівництва сучасної Української Держави, яка пов'язує свою генезу і державницьку традицію з Українською Народньою Республікою, що її очолив Михайло Грушевський — будівничий Нової України. Україна прийняла Державну Конституцію, яка частинно базується на Конституції УНР з 1918 р. Відзначаємо також впровадження державної грошевої одиниці гривни, в якій підкреслено тяглість українського державного історичного процесу, починаючи від української середньовічної держави (зображення князів В. Великого і Ярослава Мудрого), Козацько-гетьманської держави (зображення на гривнях гетьманів Б. Хмельницького та І. Мазепи) і добою національного і державного відродження (XIX і XX ст.), символізованого Іваном Франком, М. Грушевським і Тарасом Шевченком. Як бачимо, ціла історична схема Грушевського віддзеркалена в українській гривні.

Грушевський був народником і державником, засновником української національної історіографії і головним будівничим української модерної державности. Нема причини "забронзовувати" його діяльності — як історичний діяч він також робив помилки. Як вже згадано, Грушевського і його добу треба дослідити і об'єктивно висвітлити. Сьогодні зарозом треба відкинути спроби будь-якої партійно-ідеологічної інтерпретації діяльності і творчості Грушевського — бо це доведе до фальшивих гіпотез, подібно, як це було в часі партійно-комуністичної "Історичної науки" Можемо учитися на його успіхах у різних ділянках національного життя і на

його помилках, і лише тоді історія стане "учителькою життя" Сьогодні можемо ствердити, що поруч І. Франка і Тараса Шевченка — Грушевський є одним із найвидатніших історичних діячів Нової України.

Нью Йорк

- ¹ Михайло Грушевський. Історія української літератури, тт. II—III. — 1899. — С. 54.
² Я аналізував це питання в окремій монографії: Християнізація України і

розвиток писемної культури й освіти в Києві в X і XI ст. // Збірник праць Ювілейного Конгресу. — Мюнхен, 1988/89. — С. 630—677. Див. також: Любомир Винар. Питання існування Академії Ярослава Мудрого в середньовічній Україні XI ст. // Бібліотека—скарбниця духовности. — Львів, 1993. — С. 168—177.

- ³ Д. Вагалій. Нарис історії України на соціальному економічному ґрунті. — К., 1928. — С. 81.
⁴ Д. Дорошенко. Огляд української історіографії. — Прага, 1923. — С. 197.

Коротко про автора статті

ЛЮБОМИР ВИНАР

Народився Любомир Винар 2 січня 1932 року у Львові в родині гімназійного вчителя. Згодом, опинившись разом з батьком в Німеччині, він навчається у німецькому і Українському Вільному Університетах, де студіює політичну історію та історію України. Допитливий юнак ставить собі за мету сягнути глибин рідної історії і донести правду про свій народ до найвіддаленіших куточків земної кулі. Близкуче знання європейських мов, підтримка старших друзів, зокрема таких авторитетів, як Наталя Полонська-Василенко і Олександр Оглобин, а головне, любов до України зробили свою справу: Любомир Винар успішно завершує навчання, захищає дисертацію, здобуває престижні посади в університетах США і Німеччини, пише і друкує книги та статті з історії України. До цього слід додати, що професор Любомир Винар є директором Наукового осередку етнічних дослідів при Кентському державному університеті в Америці, головним редактором англomовного міжнародного журналу "Етнік Форум", Президентом Міжнародного Наукового Товариства Михайла Грушевського. Він дійсний член НТШ і Української Вільної Академії Наук (УВАН), засновник Українського Бібліологічного інституту, один із засновників Українського Генеалогічного і Геральдичного Товариства. І все ж найбільшою заслугою професора Любомира Винара є створення Українського Історичного Товариства (УІТ), яке постало 1965 року, і редагування ним органу УІТ, журналу "Український історик", сто восьме число якого уже в дорозі до читача.

Професор Любомир Винар — автор понад 600 наукових праць: окремих видань, наукових статей, рецензій, енциклопедичних довідок. Він редактор першого історичного атласу України, який побачив світ в Америці 1980 року.

Коло наукових зацікавлень професора Любомира Винара широке: це літературознавство (до речі, його перша наукова робота, видрукувана 1950 року, має назву "До проблеми "батьки і діти" в ліричній драмі Л. Мосендза "Вічний корабель"), мистецтвознавство, книгознавство, бібліографія і бібліотекознавство.

На американському континенті професор Любомир Винар є одним із найавторитетніших дослідників нашої минувшини. Йі він присвятив цілий ряд праць, серед яких в першу чергу хотілося б назвати "Проблеми зв'язків Англії з Україною за часів гетьманування Богдана Хмельницького (1648—1657)", Лондон, Вид. Зарево, 1960. 21 стор., "Андрій Войнаровський", Мюнхен, "Дніпрова хвиля", 1962, 127 стор., "Князь Дмитро Вишневецький", Мюнхен. Видавництво УВУ. 94 стор., "Огляд історичної літератури про початки української козаччини", Мюнхен. УІТ. 1966. 31 стор. (Цю працю ученого нещодавно передрукував київський часопис "Книжник").

Останніх кілька десятиліть життя професор Любомир Винар присвятив дослідженню та популяризації творчого доробку найбільшого українського історика М. Грушевського. Про цього Д. Винар написав кілька книг, без яких сьогодні не може обійтись жоден з дослідників життя і творчості Михайла Грушевського. Кращими з них є "Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Т. Шевченка. 1892—1930" УІТ. 1970. 110 стор., "Михайло Грушевський — найвидатніший історик України" Сучасність. 1986. 120 стор. та ряд інших. Професор Л. Винар перевидав бібліографію праць М. Грушевського, складену І. Левицьким і надруковану у Львові 1906 року і ту, яку упорядкували Балика Д., Карпінська О., Козель Н., Циткина Н. і доповнив В. Дорошенко, що з'явилася у Києві 1924 року. Коли до цього списку

додати кілька десятків статей, присвячених М. Грушевському і надрукованих в англо- і україномовній періодиці Америки і Канади, то стане очевидним той факт, що в особі професора Любомира Винара ми маємо першого біографа та одного із найповажніших дослідників наукової спадщини українського історика.

Для народознавців особливо цікава його праця про Байду Вишневецького. Книгу відкриває невелика, але змістовна передмова відомого історика Наталі Полонської-Василенко. Написана кілька десятиліть тому, вона й сьогодні залишається актуальною.

Дрогобич

Євген ПШЕНИЧНИЙ

ЗА УКРАЇНУ!

За Україну!
З огнем завзяття
Рушаймо, браття,
Всі вперед!

За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Слушний час
Кличе нас —
Ну ж бо враз
Сповнять святий наказ!

О Україно!
О рідна ненько!
Тобі вірненько
Присягнем.

За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Серця кров
І любов —
Все тобі
Віддати в боротьбі!

Ганебні пута
Ми вже порвали
І зруйнували
Царський трон.

За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

З-під ярем
І з тюрем,
Де був гніт,
Ми йдем на вільний світ!

Микола Вороний

ВІРА

*Вірте у геній народу...
М. Чернявський*

Я в безсиллі не заплачу,
Що життя тепер сумне;
Я узнаю, я побачу.
Хто всесильний,
Духом вільний,
Всі тумани прожене.

Геній рідного народу
Світлий, творчий раз у раз
Славить вроду і свободу,
Має силу
Непохилу

Краю рідного офіри
Вже кропила братня кров!
Повний палу, повний віри,
Геній чистий,
Дух огнистий
Смертний жах переборов.

В вільній праці кожен час.
Я узнаю, я побачу,
Хто тумани прожене!
Той, хто знає рідну владу,
Легко горе
Переборе
І недолу обмине.

Георгій Чупринка

